

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesinde Faaliyet Gösteren Türk ve Yabancı Firmalar- İsrail Örneği

Fahri TÜRK*

Özet

Güneydoğu Anadolu bölgesinin iktisadi kalkınmasında büyük rol oynayan Güneydoğu Anadolu Projesi'ne (GAP) son yıllarda yerli ve yabancı yatırımcılar büyük bir ilgi duymaktadırlar. Yabancı girişimciler arasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve İsrail gibi Batılı aktörler özel bir yer tutmaktadır. Yani Soğuk Savaş sonrası dönemde GAP Türkiye'nin uluslararası ikili ilişkilerinde önemi bir rol oynamaya başlamıştır. GAP üzerine yazılmış epeyce bir yayın bulunsa da bu projenin yabancı ve Türk yatırımcılar açısından önemi bilimsel olarak şimdiye kadar yeterince ele alınmamıştır. GAP bölgesinde yukarıda sayılan ülkelere başka yabancı yatırımcılar olsa da bu çalışma kapsamında bölge politikaları açısından sahip olduğu önem de göz önünde bulundurularak Türk firmalarının haricinde sadece İsrail'in GAP'a yönelik politikaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: GAP, Türk firmaları, Yabancı Yatırımcılar, İsrail

Turkish and Foreign Investors in the GAP-Region- The Case Israel

Abstract

The foreign and Turkish investors are very interested in South-eastern Anatolian Project (GAP) in recent years, which will play an important role in economic development of the Southeast Anatolian Region. Among these countries there are Western actors such as United States of America (USA), European Union (EU) and Israel. Tel Aviv considers GAP with regard to irrigation and agricultural projects as their vital interests. Shortly after the Post-Cold War era GAP started to play an important role in the bilateral relations of Turkey with the neighbouring countries such as Israel. Although there is a lot of literature on GAP, one cannot find any relevant scientific publication about the policy of foreign and Turkish investors in the GAP region. Despite the other foreign investors in the GAP region this study concentrates only on the Israel's policies regarding to the South-eastern Anatolia apart from Turkish investors.

Key Words: GAP, Turkish and Foreign Investors, Israel

Geçmiş Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına kadar geri götürülebilen ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ni (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) kapsayan GAP¹ genelde Türkiye özelde de bölge ekonomisi açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye'nin büyük ve önemli bölgesel kalkınma projelerinden biri olan GAP'ın gerçekleştirilmesine 1980'den bu yana 18,9 milyar ABD \$ harcanmış olmasına rağmen, henüz projenin yüzde 66'sı tamamlanabilmiştir. 1970'lerde bir sulama projesi (22 hidroelektrik ve 19 elektrik santrali) olarak uygulamaya konulan GAP 1980'lerden sonra eğitim, sağlık, ulaşım ve turizm gibi alanları da kapsayan bölgesel bir sosyal alt-yapı projesi haline getirilmiştir². Türk Hükümeti'nin Mayıs 2008'de açıkladığı

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mektup: ftuerk@web.de

¹ GAP İdaresi, "Güneydoğu Anadolu Projesi" kavramını Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde inşası planlanan barajlar, hidroelektrik santraller ve sulama kanallarının haricinde kentsel ve kırsal alt yapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları da kapsayan ve bölgenin topekin sosyo-ekonomik kalkınmasını hedefleyen çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesi olarak tanımlamaktadır (<http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-tarihcesi>, 02.12.2010).

² <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir>, 02.12.2010.

GAP Eylem Planı³ gereğince gelecek beş yılda bölgeye 26,7 milyar liralık bir yatırım yapılması öngörülmüştür. Bu durum özellikle GAP bölgesine yatırım yapan ve yapmayı düşünen yerli ve yabancı özel sektör mensuplarını harekete geçirmiştir.

GAP bölgesinde çok sayıda yerli ve yabancı şirket yatırım yapmış ve yapmaktadır. Bölgede faaliyet gösteren Türk firmaları arasında Sabancı ve Koç gibi büyük firmalar başı çekmektedir. Diğer Türk girişimciler arasında, Limaks, Ekşioğulları ve Hedef Holding gibi firmalar yer almaktadır. Bu yatırımlar bölgede istihdamı artıracağı için bölgenin iktisadi ve sosyal kalkınmasında önemli bir rol oynayacaktır. GAP bölgesinde 2008 yılı itibarıyla 86 adet yabancı şirketin faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Yabancı şirketlerden; sırasıyla Irak (38), Suriye (16), İsrail (18) ve Almanya (13) başı çekmektedir. Yabancı yatırımcılar arasında Körfez sermayesi de (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan) önemli bir rol oynamaktadır. Bölge politikaları açısından bakıldığında GAP Türkiye'nin Irak, Suriye ve İsrail gibi komşuları ile ilişkilerini de doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. GAP projesi ve bölgeye ilgi duyan önemli bir aktör ise suya şiddetle ihtiyaç duyan İsrail'dir.

³ GAP Eylem Planı kapsamında yatırımı artırıcı bazı önlemler açıklanmıştır. İhracata dayalı nakliyede yakıtın ÖTV'sinin alınmaması, istihdam edilen kişilerin ilk 6 aylık SSK primlerinin tamamının devlet tarafından ödenmesi, bölgede yatırım yapacak girişimcilerin kurumlar vergisinden 5 yıllığına muaf tutulması, bu kişilere bir yıl süreyle faizsiz kredi verilmesi ve mesleki eğitime yönelik kursların artırılması bu teşvikler arasındadır (Bayrak, Zaman 27.05.2008). Açıklanan bu planla özellikle GAP kapsamındaki sulama kanallarının bitirilmesi öngörülmüştür. Bunu gerçekleştirmek için işsizlik sigortası fonundaki 1,3 milyar lira sulama kanallarının yapımı için tahsis edilmiştir. Hükümet 2012 yılına kadar bu kanalların tamamının yapımını gerçekleştirmek istemektedir. Esasında toplam GAP bütçesi içerisinde küçük bir yekün tutan sulama kanalları inşaatlarının hizmete açılan barajlara paralel olarak tamamlanamaması yüzünden toprağın suyla buluşması gecikmektedir. AKP Hükümeti'nin 2009 yılında uygulamaya koyduğu GAP Eylem Planı bölgedeki yatırımlara ivme kazandıracak gibi görülmektedir. GAP İdaresi Başkanı Sadrettin Karahocagil'in ifadelerine bakılacak olursa, bölgede alt-yapı yatırımlarının yanında eğitim, sağlık, ulaşım ve sosyal alanlarda yatırımlara hız verilecektir. GAP ve Doğu Anadolu Projesi (DAP) için 2008'de 2,3 milyar liralık bir kaynak ayrılmıştır. Bölgeye 5 yılda toplam 14,5 milyar lira yatırım yapılması planlanmaktadır (Baysal, Zaman, E.T: 08.10.2008). Bu yatırım paketi; ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi, sosyal gelişmenin sağlanması, alt-yapı ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi gibi noktaları kapsamaktadır. Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi şehirlerde cazibe merkezleri oluşturulması, bölgesel, sektörel ve proje bazında teşviklerin sağlanması, sübvansiyonlu kredilerin yaygınlaştırılması, bölge üniversitelerinde teknoparklar kurulması, turizmin teşvik edilmesi ve 30 bin hektarlık mayınlı arazinin temizlenerek tarıma kazandırılması ekonomik kalkınmayı hedefleyen tedbirlerdir. Okul öncesi eğitimde okullaşma oranının yüzde 50'ye çıkarılması, 1865 adet derslik yapımı, ilkokula hiç gitmeyen 9043 öğrencinin okula kazandırılması, bölge üniversitelerinin güçlendirilmesi ve yeni spor salonlarının yapılması sosyal alanda gerçekleştirilmek istenen hedeflerdir. Cizre ve Silvan barajlarının tamamlanması, kapalı kanalet sistemine geçilmesi, Batman Havaalanı ve GAP Uluslararası Havaalanı inşa edilmesi, kalkınma ajanslarının kurulması, bölgenin sosyal ve kurumsal sermayesinin güçlendirilmesi, GAP İdaresi'nin Ankara'dan bölgeye taşınması gibi projeler bölgenin alt-yapısını iyileştirmeye yönelik faaliyetlerdir (Zaman, 28.05.2008).

GAP Eylem Planı'nda öngörülen hedefler gerçekleştirildiğinde takriben 3,8 milyon kişiye iş imkanı sağlanmış olacaktır (Sabah, 27.04.2009). Şu ana kadar yüzde 66'sı tamamlanmış olan GAP projesine toplam olarak 18,9 milyar Amerikan doları harcanmıştır. Projenin tamamlanabilmesi için daha 13,1 milyar Amerikan dolarına ihtiyaç duyulmaktadır. GAP'taki bu yatırımlar tamamlandığında bölgede kişi başına düşen gelir 1.600 Amerikan dolarından 2.500 Amerikan dolarına çıkacaktır. GAP bölgesindeki tarım projelerine bakıldığında diğer sektörlerle göre gerçekleşme oranının güdük kaldığı görülmektedir. 1 milyon 822 bin hektarlık sulanabilir arazinin sadece yüzde 15'i işletmeye alınabilmiş, yüzde 85'i ise halen yapım aşamasındadır. GAP projesi bitirildiğinde Türkiye tarım üretiminde - tahılda yüzde 16, yağlı tohumlarda yüzde 46, baklagillerde yüzde 37, sebzelerde yüzde 17, meyvelerde yüzde 42 ve endüstri bitkilerinde yüzde 6 - önemli bir artış yaşanacaktır. Sulanabilir arazinin yüzde yüzü tamamlandığı vakit ise, yaklaşık 1 milyon insan tarım sektöründe istihdam edilebilecektir (Dikbaş, Zaman, 29.04.2008).

Bu çalışma, GAP çerçevesinde bölgeye yatırım yapan Türk ve yabancı şirketlerinin faaliyetlerini genel olarak ele aldıktan sonra İsrail'in GAP'a yönelik politikaları üzerinde duracaktır. Bu bağlamda özellikle Tablo 1'de gösterilen yabancı firmaların GAP bölgesindeki yarımalarına odaklanılacaktır. Daha çok ekonomik yönüyle kamuoyunda adından bahsettiren bu proje İsrail örneğinde ortaya konulacağı gibi uluslararası politikada da stratejik bir öneme sahiptir.

Güneydoğu Anadolu Projesinin Türkiye Açısından Önemi

GAP Türkiye açısından stratejik öneme sahip bir proje olduğundan bazı temel parametrelerinin bu bağlamda ortaya konulmasında fayda vardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türkiye'ye jeopolitik açıdan büyük bir hareket alanı kazandırmıştır. Yüzölçümü 75.358 km² büyüklüğünde bir alanı kapsayan GAP Türkiye nüfusunun % 9,7'sine tekabül etmektedir. GAP'ın Türkiye açısından önemi ekonomik, stratejik ve askeri alanlar olmak üzere üç başlık altında incelenebilir. GAP'a ekonomik açıdan bakılacak olursa, Türkiye'de sulanabilir 8,5 milyon hektar arazinin % 20'si GAP bölgesinde yer almaktadır. GAP bölgenin gelir düzeyini beş kat artırarak bölge nüfusunun 3,8 milyonuna aş ve iş sağlayacaktır. Bu proje tamamlandığında yılda 27 milyar kilowatsaat elektrik enerjisi üretilecektir⁴.

Türkiye açısından kimi durumlarda GAP'ın stratejik önemi sosyal ve ekonomik önemine nazaran daha çok ön plana çıkmaktadır. GAP'ta geline son noktaya bakıldığında projenin % 56,4'ünün tamamlanmış olduğu görülmektedir. Proje sektörler bazında ele alındığında; enerji projelerinin % 83'ünün tarım projelerinin ise % 24,5'inin bitirildiği ortaya çıkmaktadır. GAP kapsamında yapılan barajlar Dicle ve Fırat nehirlerinin sularının kontrol edilmesini sağlamaktadır⁵.

GAP'a askeri açıdan bakıldığında iki konvansiyonel ve beş askeri hava alanı inşa edilmesi, telekomünikasyon alt yapısının geliştirilmesi, çeşitli oto ya da demiryolu projelerinin uygulamaya konulması bölgenin savunma ve dolayısı ile güvenlik altyapısını geliştirecektir. Ayrıca yapılan baraj gölleri güneyden Türkiye'yi tehdit edebilecek herhangi bir konvansiyonel saldırıya karşı da doğal bir set oluşturacaktır. Bu bağlamda Devlet Su İşleri (DSİ) 2008 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) de desteği ile sınır barajları projesi adı verilen bir projeyi uygulamaya koymuştur. Bu projenin amacı Güneydoğu'da Türkiye-Irak sınırında teröristlerin Türk topraklarına geçişlerini önlemektir. Aynı zamanda elektrik enerjisi de üretecek olan bu barajlar vasıtasıyla teröristlerin Kuzey Irak'tan⁶ Türkiye'ye sızmalarının önemli oranda azalacağı tahmin edilmektedir. Türkiye-Irak sınırında bu proje çerçevesinde Şırnak ve Hakkâri il sınırları içerisinde yapımı planlanan 14 barajdan 11'i ihale edilerek yapım aşamasına geçilmiştir⁷.

GAP'ın Türkiye açısından bir diğer önemi ise, bölgenin özellikle elektrik enerjisi alanında komşu ülkelere ihracat yapabilecek kapasitede olmasıdır. Şöyle ki Karadeniz Toptan Elektrik Ticaret Anonim Şirketi (KARTET) Eylül 2003'ten itibaren GAP bölgesinden Kuzey Irak'a elektrik ihraç etmeye başlamıştır. Söz konusu firma ayrıca Silopi ve İdil

⁴ <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-tarihcesi>, 02.12.2010.

⁵ <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-bilesenleri/gap-ta-ulasilan-son-nokta>, 02.12.2010.

⁶ Türkçe kaynaklarda iki farklı kavram kullanılmaktadır. Bunlardan "Kuzey Irak" tanımlaması kullanıldığında Irak'ın toprak bütünlüğü hususunda hassasiyet gösterilmediğine kanaat getirilmektedir. Yani bu kavram Irak'ın farklı bölgelere bölünmüşlüğüne işaret etmektedir. Diğer yandan "Irak'ın kuzeyi" kavramı söz konusu bölgedeki Kürt yönetimine göndermede bulunmadığından genellikle askeri ve güvenlik çevrelerinde tercih edilmektedir. Türkiye'nin 2010 yılında Erbil'de konsoluk açmış olması bu bölgedeki Kürt yönetiminin açık ve net bir şekilde tanınması anlamına geldiğinden artık Irak'ın kuzeyi kavramını kullanmanın herhangi bir dayanağı kalmamıştır. Bundan dolayı bu çalışmada "Kuzey Irak" kavramı tercih edilecektir.

⁷ Sınır Barajları Projesi sil baştan, Zaman, 09.03 2010.

ilçelerinde Irak ihracatına yönelik olarak 100 milyon ABD \$ tutarında yatırım yapmış ve Zaho'ya 350 megawat kapasiteli bir elektrik trafosu inşa etmiştir. Irak Elektrik Bakanlığı'nın KARTET firmasından bin megawatın üzerinde elektrik talep etmesi özellikle Kuzey Irak şehirlerinde yaşayan beş bin civarında insanın elektrik ihtiyacının Türkiye'den karşılaması anlamına gelmektedir. Türkiye böylece Kuzey Irak'ta stratejik ve ekonomik liderlik⁸ rolü üstlenebilecektir⁹.

GAP Bölgesinde Faaliyet Gösteren Türk Firmaları

Türk Hükümeti'nin GAP'a gelecek beş yılda 12 milyar ABD \$ tutarında kaynak ayırması Türk özel sektörünü harekete geçirmiştir. Gelecek beş yıl içinde özel sektör tarafından bölgeye 26,7 milyar Türk lirası değerinde yatırım yapılması planlanmaktadır. Özellikle Koç ve Sabancı gibi Türkiye'nin önde gelen şirketleri bölgede yatırım yapmaya hazırlanmaktadır. Sabancı Grubu bölgede enerji, perakende ve sigortacılık alanlarında yatırımlarını artırmayı planlarken, Koç Grubu daha somut bir adım atarak bölgede önceleri Ata Grubu ile ortaklaşa yürüttüğü hayvancılığın yanında domates üreticiliğine de başlamıştır. Koç Holding, TAT markası için Urfa Bozova'da bir milyon ton domates işleyebilme kapasitesine sahip bir fabrika kurmaya hazırlanmaktadır (Bozkurt, Zaman 26.05.2008). Bu fabrikanın maliyeti 80 milyon Amerikan dolarını bulmaktadır. Tat Konserve Genel Müdürü Güçlü Toker'in verdiği bilgiye göre, 2007'de 4 bin hektarlık alanda 200 kişi istihdam ederek domates üretimi gerçekleştiren şirket, 2008 yılında da 15 bin hektarlık bir alanda takriben 150 bin ton domates yetiştirmiştir. Tat Konserve'nin nihai hedefi ise Urfa Harran bölgesinde 100 bin hektarlık alanda domates üretimi gerçekleştirmektir. G. Toker'e göre, GAP bölgesinde salma sulama ve pamuk ekiminden kaynaklanan tarımda tuzlanmayı önleyebilmek için ürün çeşitliliğine gidilmesi gerekmektedir. Şayet doğru bir strateji izlenirse GAP bölgesinde 50 ila 75 milyar Amerikan doları tutarında bir ciro yapılabilir¹⁰.

Limak, Ekşiogulları, Hedef Holding gibi yatırımcılar da GAP bölgesi ile ilgilenen diğer şirketlerdir. Bu sayılan şirketlerden Limak Grubu Bitlis Çimento Fabrikası'na ek tesisler yapmak suretiyle 5 bin kişiye istihdam sağlamayı düşünmektedir. Ekşiogulları ise yabancı ortaklarıyla birlikte Kilis'te 15 milyar ABD \$ değerinde bir Tarım Parkı Projesi için harekete geçmiştir¹¹. GAP bölgesindeki yatırımlarda meydana gelen artışların buradaki çimento satışlarını tetikleyeceği tahmin edilmektedir. Bundan dolayı bölgede üretim yapan Mardin Çimento'nun hisseleri 2008'in ilk yarısında yükselişe geçerek hissedarlarına kazandırmıştır¹². GAP bölgesinin diğer yatırımcıları arasında Turkcell, Avea, Finansbank, Garanti ve Ziraat bankaları gibi işletmeler de yer almaktadır. Turkcell Erzurum'a Avea ise Erzincan'a birer çağrı merkezi kurmuşlardır. Bir çağrı merkezinin 3 ila 5 milyon Amerikan doları tutarında bir yatırım gerektirdiği ve her bir çağrı merkezinde 500'e yakın kişi istihdam edilebildiği göz önünde tutulacak olursa bu yatırımların bölge insanı için önemi kendiliğinden anlaşılmaktadır¹³.

Türk işadamları, GAP kapsamındaki teşviklerin hızlandırılması, işsizliğin azaltılması ve Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) elindeki propaganda malzemesinin alınması ge-

⁸ Türkiye'nin hâlihazırda genelde Irak özelde Kuzey Irak ile çok yönlü ekonomik ilişkiler geliştirmiştir. Özellikle çok sayıda Türk firması, bankası, okulları Kuzey Irak'ın kaderine sahip olmuş durumdadır (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Türk, Fahri, Wirtschaft als Ordnungsfaktor?- Die türkischen Wirtschaftsbeziehungen mit dem Nordirak, Internationale Politik und Gesellschaft 4/2008, ss. 33-40).

⁹ <http://www.karege.com/haberler.htm>, 01.12.2010.

¹⁰ Hürriyet, 07.04.2008.

¹¹ Sabah, 03.10.2008.

¹² Sabah, 20.05.2008.

¹³ Zaman, 26.05.2008.

rektiğini düşünmektedirler. Burada bir örnek verilecek olursa, Sanko Holding Yönetim Kurulu Başkanı Abdülkadir Konukoğlu Güneydoğu Anadolu'daki terörün önlenmesini bölgede işsizliğe çözüm bulunmasına bağlamaktadır¹⁴.

GAP Bölgesinde Faaliyet Gösteren Yabancı Firmalar

GAP bölgesine ilgi duyan yatırımcılar arasında yabancı şirketler de bulunmaktadır. Bu yatırımcılar arasında Irak, Suriye, Almanya ve ABD şirketleri başı çekmektedir (Bkz. Tablo 1). Yabancıların bölgeye yönelik yatırım projeleri arasında; organik tarımsal üretimden, turizm ve tekstile kadar birçok alan yer almaktadır¹⁵. GAP bölgesinde faaliyet gösteren yabancı şirketlerin yarısından fazlası ticari şirket kategorisinde bulunmaktadır. Yabancı şirketlerden Li&Fung GAP bölgesinde Türk ortağı Arslan Şirketler Grubu ile birlikte tekstil alanında atıl durumda bulunan fabrikaları canlandırmak suretiyle yatırım yapmak için girişimde bulunmuştur. Bu iki şirket Güneydoğu'da 150 bin kişiye istihdam sağlayacak bir projeye imza atmak istemektedir¹⁶.

GAP'a ilgi duyan bir diğer yabancı yatırımcı ise, Körfez sermayesidir. Bu bağlamda bir örnek vermek gerekirse Bahreyn ve BAE ortaklığı olan Vision adlı fon Güneydoğu Anadolu'da 6 milyar ABD \$ tutarında yatırım yapmaya karar vermiştir. Söz konusu bu fon GAP bölgesindeki yatırımlarını Mineks International adlı şirket aracılığı ile yapmayı planlamaktadır. Türk yetkililerin bildirdiğine göre Körfez fonları GAP'ta tarım, tarım teknolojisi, hayvancılık, turizm, altyapı, enerji vb. alanlarda yatırım yapmayı istemektedir¹⁷. GAP bölgesinde yatırım yapmak isteyen bir diğer Körfez ülkesi Suudi Arabistan'dır. 2008 yılı itibarıyla GAP bölgesinde faaliyette bulunan toplam 86 yabancı firmanın 2'si Suudi Arabistan menşelidir (Bkz. Tablo 1). 2009 yılında ise Suudi sermayeli Planet Food World adlı şirket Kilis'te yatırım amacıyla 20 milyar ABD \$ gözden çıkarmıştır. Bu şirketin Başkanı Fahad Hamad el-Nafi bu meblağ ile 5 yılda 20 bin modüler organik çiftlik kuracağını bildirmiştir. Söz konusu çiftliklerin; tarım, balıkçılık, tavukçuluk ve hayvancılık konularında ihtisaslaşması planlanmıştır. Kurulacak her çiftliğin büyüklüğünün bir hektar olması öngörülmektedir¹⁸.

Tablo 1: GAP bölgesinde yatırım yapan yabancı şirket sayısı

GAP'ta Yabancı Yatırımcılar* Nisan 2008	
Ülkeler	Şirket Sayısı
Irak	38
Suriye	16
Almanya	13
ABD	4
İran	3
Bulgaristan	2
Yunanistan	2
İsrail**	2
İsveç	2
İtalya	2
Suudi Arabistan	2
Toplam	86

Kaynak: Dikbaş, Kadir, Gıda krizine GAP'tan bakınca, Zaman, 29.04.2008.

¹⁴ Baysal, Zaman, 7.11.2008.

¹⁵ Sabah, 03.10.2008.

¹⁶ Sabah, 25.06.2008.

¹⁷ Çakır, Zaman, 01.11.2008.

¹⁸ Sabah, 11.06.09.

*GAP bölgesinde yatırım yapan yabancı firmalar hakkında çeşitli kaynaklarda farklı bilgilere rastlanmaktadır. Aşağıdaki firma isimleri¹⁹ adlı siteden alınmıştır. Bu listede ise toplam 29 adet yabancı şirket veya Türk firmalarıyla oluşturdukları bağlı ortaklıkların adları bulunmaktadır. Bu firmaların adları, ülkesi ve faaliyet kolu aşağıda gösterilmektedir: MAN (Mardin Enerji) - Almanya - Enerji ve Doğalgaz – Mardin, Özhan Kimya - İtalya - Deterjan – Mardin, Sanex - Bulgaristan - Ticaret – Mardin, Bizaf - Irak - Ticaret – Mardin, Ms Jordan - Irak - Ticaret – Mardin, Lazer (Hasbab ort) - İtalya - Tekstil Mak. – Diyarbakır, Rama - Suriye - Meyan kök ürt. – Gaziantep, Nanhttan - İsrail - Tekstil – Adıyaman, Naan - İsrail - Sulama sist.paz. – GAP, Netafim - İsrail - Sulama sist.paz. – GAP, ABD firması ve Türk ort - ABD - İçme suyu, Tarım – Şanlıurfa, İsrail Firması ve Türk ort. - İsrail - Sitrik asit – Adıyaman, ABD-İsveç-Türkiye - ABD- İsveç - Tarım sektörü – Adıyaman, NVT Perenco - ABD - Petrol arama – Diyarbakır, Alaaddin Middlest- ABD - Petrol arama - Adıyaman-Diyarbakır, Dowell Schlumberger - Almanya - Petrol- Yan Hizmet – Diyarbakır, GI - ABD - Petrol arama – Adıyaman, Merhav - İsrail - Tarım - Sulama – GAP, KOÇ-ATA İsrail - Süt-Besi – Şanlıurfa, Alarko- İsrail - Tarım teknoparkı – GAP, SUBOR - ABD-İsrail - Boru üretim – Şanlıurfa, ASHTROM - İsrail - Sulama – Şanlıurfa, SOLEH - İsrail - Sulama – Şanlıurfa, BONEH - İsrail - Sulama – Şanlıurfa, TAHAL - İsrail - Sulama – Şanlıurfa, T-E (yer altı kaynaklarını analiz eden firmadır) - İsrail - Sulama-projesi – Şanlıurfa

** Söz konusu iki firmanın yanında çeşitli sektörlerde ihale alan İsrailli firma sayısı 2009 yılı itibarıyla toplam olarak 18’dir.

Yukarıda görüldüğü gibi GAP’a gösterilen uluslararası ilgi bağlamında bölgede sadece yabancı firmaların faaliyetleri değil uluslararası kuruluşların teknik ve mali yardımları da söz konusudur. Sözgelimi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) GAP İdaresi ile “Sürdürülebilir Kalkınma Programı” adı verilen toplam bütçesi 5,2 milyon ABD \$ değerinde olan bir program uygulamaktadır. Söz konusu bu programın amacı GAP bölgesindeki sosyo-ekonomik eşitsizlikleri azaltmaktır. Proje desteği veren bir diğer uluslararası kuruluş ise, “Şanlıurfa Harran Ovaları Tarlaıçi ve Köy geliştirme Hizmetleri Projesi” ile “GAP Kentsel Planlama ve Sanitasyon Projesi” adlı faaliyetleri destekleyen Dünya Bankası’dır. İki projenin gerçekleştirilmesi için bu kuruluşun yaptığı hibe yardımının toplam tutarı ise 650 bin Amerikan \$ dır. AB’de GAP İdaresini 1996’dan beri bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, bölgesel ekonomik büyümenin sağlanması, çevre koşullarının iyileştirilmesi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik “GAP Bölgesel Kalkınma Programı” kapsamında toplam 47 milyon Avroluk hibe yardımı ile desteklemiştir. Bunun haricinde GAP İdaresi bir çok yabancı kurum, kuruluş, üniversite ve sivil toplum örgütleriyle entegre bölgesel kalkınma sürecinde bilgi ve deneyimlerin paylaşılması, karşılıklı uzman değişimi ve teknoloji transferine yönelik işbirliği yapmaktadır²⁰.

İsrail ve Güneydoğu Anadolu Projesi

Türk İsrail ilişkilerinin²¹ köklü bir geçmişi vardır. Hatta Türklerin Yahudiler ile ilişkileri Osmanlı İmparatorluğu döneminde Siyonistlerin Filistin topraklarına göç etmeye başladıkları döneme kadar geri götürülebilir.²² Özellikle Soğuk Savaş’ın hemen başlarında Ankara’nın Tel Aviv’i diplomatik olarak tanıması İsrail açısından büyük önem taşımaktaydı. Çünkü Türkiye’nin laik ve Arap olmayan yapısı İsrail Hükümeti’nin izlemiş olduğu periferi stratejisi ile de uyumluluk arz etmiştir. 1958 yılında İsrail Başbakanı Ben

¹⁹ <http://www.antisyonizm.com/israillsiyonizm/s1.asp>, 31.10.2010.

²⁰ <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-bilesenleri/gap-ve-uluslararası-isbirliği>, 02.12.2010.

²¹ Türk İsrail ilişkilerinin bir değerlendirmesi için bkz. Türk, Fahri, “Die türkisch-israelische Beziehungen zwischen 1992 und 2006. Eine fragile Beziehung”, *Eurasisches Magazin*, 07-06, 2006, s. 1-8.

²² Türk, Fahri, Yahudi Devletinin Demografik Temelleri. Birinci Dünya Savaşı’na Kadar Osmanlı Devleti’nin Filistin Siyaseti, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2007, Cilt 9, Sayı 2, s. 69-104 ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’nin Filistin siyaseti için bkz. Türk, Fahri, *Die Palestina Politik des Osmanischen Reiches während des Ersten Weltkrieges*, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl VI, sayı 12/2008, s.109-117.

Gruion'un Ankara'yı ziyaretiyle zirveye çıkan Türk İsrail ilişkileri daha sonraki dönemde İsrail'in Ortadoğu'da Araplara karşı yürütmüş olduğu savaşların gölgesinde kalmıştır. 1983 yılında Turgut Özal'ın iktidara gelmesinden sonra Kenan Evren'in muhalif tutumuna rağmen Türk-İsrail ilişkileri 1987'den sonra tekrar geliştirilmeye başlanmıştır ki bu durum yansımalarını 1996'da imzalanan askeri alanda işbirliği ve eğitim anlaşmasının imzalanmasında bulmuştur. Ancak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin²³ (AKP) Kasım 2002'de iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'nin Hamas ile ilişkilerini geliştirmesi Türk-İsrail ilişkilerini zedelemeye başlamış 2009 Davos Krizi ve ardından 2010'da yaşanan "Mavi Marmara" olayıyla ilişkiler en alt düzeye indirilmiştir. Yani ilişkiler stratejik ortaklıktan düşmanlık denebilecek bir boyuta indirgenmiştir. Ancak Türkiye ve İsrail'in özellikle askeri ve teknolojik alanlarda önemli çıkarları olduğundan ilişkilerin tekrar düzeltileceği beklenmektedir. İsrail açısından Türkiye sahip olduğu su kaynakları, enerji nakil hatları güzergahında bulunması ve GAP nedeniyle Ortadoğu'da önemli bir ortaktır. Su sorunu İsrail'in Suriye gibi komşularıyla ilişkilerinin gidişatını da belirleyen bir husustur. Suriye Hükümeti İsrail'den, 1967 İsrail-Arap Savaşı'nda fethettiği Golan Tepeleri'ni iade etmesini istemektedir. Ancak İsrail mevcut su ihtiyacının % 30'unu karşıladığı söz konusu bu tepeleri boşaltmak istememektedir²⁴.

İsrail Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile ilişkilerini geliştirerek su kaynaklarının kullanımında da söz sahibi olmak istemektedir. Esasında İsrail ile Kuzey Iraklı Kürtler arasındaki ilişki eski dönemlere kadar geri gider. Vaktiyle söz konusu bu bölgeden İsrail'e göç etmiş olan Kürt Yahudiler günümüzde tekrar Kuzey Irak'a dönerek burada toprak satın almaktadır. Diğer yandan İsrail'in Kuzey Irak Kürt Bölgesi'nde siyasal etkinliğini artırma da ABD'den destek aldığı da görülmektedir. Yani Kuzey Irak'ta etkinlik kurma mücadelesi esasında Türk-İsrail ilişkilerinin yumuşak karnını oluşturmaktadır²⁵.

İsrail'in ilgisi sadece Fırat suyu ile sınırlı değildir. Aynı zamanda bölgenin ucuz işgücü ve GAP ile birlikte verimli hale gelecek toprakları da Tel Aviv açısından önemlidir. İsrail'in Türkiye'de toprak kiralanmasına veya satın alınmasına duyduğu ilgi, 2009 yılında Türkiye'nin Suriye sınırında bulunan mayınlı arazinin (18 bin 500 km²) temizlenip tarıma açılması karşılığında 44 yıllığına kiralamak istemesinden anlaşılmaktadır. İsrail'in bu isteği Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin karşı çıkmasıyla Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından hayata geçirilememiştir²⁶.

Halihazırda İsrail firmaları tarım ve tarım teknolojileri alanında sahip oldukları ileri teknolojinin de etkisiyle GAP bölgesinde tercih edilen yabancı yatırımcılar arasındadır. GAP'ta sağlıklı sulama yöntemlerinin kullanılması da önem arz etmektedir. İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in 13-14 Temmuz 2004 tarihleri arasında Türkiye'yi birtakım iş adamı grubuyla ziyaret etmesinden sonra GAP bölgesinde İsrail'in etkinliği artmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile İsrail Devleti Arasındaki Karma Ekonomik Komite 2. Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı'nın 12'inci maddesinde İsrail tarafı, İsrail firmalarının ilgilendikleri GAP Projelerinin 2005 yılı bütçesinde uygulamaya konulmasını Türk yet-

²³ AKP'nin Hamas ve El-Fetih ile yürütmüş olduğu ilişkiler için ayrıntılı olarak bkz. Mercan, Muhammed Hüseyin, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İsrail-Filistin Politikası, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Haziran 2010 Cilt:1 Sayı:1, s. 40-67, <http://esbadergisi.com/>, 11.11.2010.

²⁴ Gaytancıoğlu, Kaan, Dünden Bugüne Türkiye Suriye İlişkileri, Türk Fahri (Der.), Türk Dış Politikasında Güncel Paradigmalar, Kriter Yayınları, İstanbul 2010, ss.17-43.

²⁵ Deveci, Can, İsrail Kuzey Irak İlişkileri, 2011,

http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=925:srail-kuzey-irak-likileri&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150, 23.01.2011.

²⁶ <http://www.haberler.com/mayinli-arazi-israil-e-verilmeyecek-haberi/>, 23.01.2011.

kililerden talep etmişlerdir²⁷. Bu bağlamda yukarıda vurgulandığı gibi, 2009 yılı itibarıyla GAP bölgesinde 18 İsrail Firması enerji, sulama ve endüstriyel projelerde yer almıştı. Bunun haricinde İsrail GAP'ın yürütülmesinde önemli bir sorun olan finansman sağlanması hususunda uluslararası finans kuruluşları nezdindeki nüfuzunu kullanarak Türkiye'ye yardımcı olmaktadır.

İsrail'in GAP bölgesinde ilgilendiği bir diğer husus Kürtlerdir. Tel Aviv, Kuzey Irak'taki Kürt kartını güçlendirerek Türkiye'den özellikle su konusunda taviz koparmak isteyebilir. Son zamanlarda Kürtlerin etnik olarak Yahudilere yakın olduğu tezini işleyen İsrail böylece bu etnik grubu kendisine müttefik olarak seçmiş durumdadır. Türkiye'de gündemde olan Kürt sorunu Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile ilişkilendirilerek düşünüldüğünde, AKP Hükümeti'nin adeta İsrail'in ekmeğine yağ sürdüğü söylenebilir. Bir diğer ifadeyle söylenecek olursa Türkiye'nin Irak'ta Kürt kartını oynaması İsrail'in işine gelmektedir. Bu cümleden olarak, Ortadoğu'da Kürtlerin etkinlik kazanması İsrail'in izlemiş olduğu siyaset ile de birebir örtüşmektedir.

İsrail'in GAP bölgesine ilgisi 1993'lere kadar geri götürülebilir. Nitekim Haziran 1993'te İsrail Tarım Bakanlığı'ndan 20 kişilik bir heyet Gaziantep'e gelerek 300 bin ABD \$ tutarında yatırım yapmıştır. Esasında söz konusu dönemde İsrail Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği ile ilgileniyordu. GAP bölgesinde yatırım yapmak isteyen İsrail firmaları arasında; İsrail Sulama Sistemleri (NAAN), İsrail Sulama Finansman Şirketi (NETEFIM), Cargil, Continental Grain, Philip Brothers, Mark Rich gibi firmalar bulunmaktaydı. Bu sayılan şirketlerin temsilcileri Ağustos 1996'da Ankara ve Gaziantep'i ziyaret ederek inceleme ve temaslarda bulunmuşlardır. Bölgede yatırım yapmaya hazırlıklı bir diğer firma ise Mossad'a yakınlığı ile öne çıkan Shaul Eisberg firmasıydı²⁸. Akdemir ve Erdoğan'un bildirdiğine göre, 2005 yılı itibarıyla GAP bölgesinde yüzün üzerinde İsrail firması toprak satın almıştır. Bu firmalar arasında; Agripo, Agridev, Development, Delta Engineers, Hovev, Itan, Zinkal, Velves, Lipti Art, Ludan, Rafael, Klay Mar, ISV ve benzeri şirketler bulunmaktadır²⁹. GAP bölgesinde faaliyet gösteren diğer İsrail firmaları arasında Merit International Inc, Bertı-Brudo-Jakob Behar, Zinkal, Arat Ltd ve Pal-yal, Meraz gibi şirketler bulunmaktadır.

GAP İdaresi'nin İsrail ile derin ilişkileri mevcuttur. Bu bağlamda İsrail'in devlet kuruluşu olan MASHAV ile işbirliği yapmaktadır. Modern tarım teknolojileri alanında (özellikle seracılık ve sulama metotları) İsrail'in dünyanın en iyi ülkeleri arasında bulunması GAP bölgesine girmesinde kendisine ayrıcalık sağlamaktadır. İşbirliği alanları arasında; karşılıklı mal alım satımı, sulama sistemleri, tohum ıslah birimleri gibi konular bulunmaktadır. İsrail'in bölgede yatırım yapmasının tek nedeni sahip olduğu yüksek tarım teknolojisi değildir. Tel Aviv'in GAP'a yönelmesinin bir diğer nedeni de ilerde İsrail'de ortaya çıkması muhtemel tarım arazilerinin azalma tehlikesidir. İsrail ayrıca GAP idaresi, DSİ ve Köy Hizmetleri gibi kurumlara ülkesinde tarım ve sulama alanlarında eğitim seminerleri de vermektedir. Böyle bir seminer Türkiye'den giden 16 kişilik bir gruba 26 Ekim ila 5 Kasım 1997 tarihleri arasında verilmiştir. Ancak bu bağlamda belirtilmelidir ki İsrail bu seminerleri diğer ülkelere de vermektedir. Bundan başka GAP İdaresi Başkanı Olcay

²⁷ <http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2004/10/20041005.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2004/10/20041005.htm>, 23.01.2011.

²⁸ Akdemir, Atilla ve Erdoğan, Ferai, Gap ve İsrail Dost mu düşman mı?, Gizli saklı Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s. 181-182.

²⁹ Akdemir ve Erdoğan, a.g.e., s. 203.

Ünver MASHAV'ın davetlisi olarak 11-15 Temmuz 1999 tarihleri arasında İsrail'i ziyaret etmiştir³⁰.

İsrail Firması TAHAL 2005 yılında tamamlanan Yaylak Ovası Sulama Projesi'nde yer almıştır. 165 milyon ABD \$ mal olması planlanan bu projenin maliyeti daha sonra 222 milyon ABD \$ seviyesine çıkarılmıştır. Proje 2006 yılında tamamlanmıştır³¹. TAHAL firmasının faaliyetleri sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile sınırlı kalmamaktadır. TAHAL'ın bir diğer faaliyet alanı ise Antalya bölgesidir. Burada TAHAL uzmanları seracılık ve diğer tarım teknikleri alanında mevcut imkanların nasıl geliştirilebileceği üzerinde durmuşlardır. Bu bağlamda TAHAL firması ile Türk işadamları arasında Mayıs 2005'te Uluslararası TAHAL Tarım Ürünleri Endüstri ve Ticaret Şirketi (IC-TAHAL Agricultural Enterprises Industry and Trade Stock Company) adlı bir şirket kurulmuştur. Bu bağlamda özel bir ayırıştırma ve paketleme makinesi İsrail'den ithal edilerek Antalya'da kurulmuştur. Bu makine ile bir günde 5 ton gıda maddesi 175 gramlık kutularda paketlenmektedir³². İsraili firmalar Türk firmalarıyla da işbirliği yapmaktadırlar. Sözgelimi İsrail firmaları 2 yıl boyunca yürüttüğü çalışmalar sonucunda Koç Topluluğu ve Ata Şirketler Grubu ile ortaklaşa Harran Ovası'nda Türkiye'nin en modern süt ve et entegre tesislerini kurmuşlardır. Eylül, 2000 itibarıyla İsrail Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, GAP kapsamında altı baraj ve sulama projesi için açılan ihaleyi İsraili firmaların kazandığını açıklamıştır. 30 firma arasından seçilen altı İsraili grubun, değeri 600 ila 800 milyon ABD \$ arasında değişen projelerin inşasına aynı yılın sonunda başlayacağı belirtiliyordu. İhaleyi kazanan firmalar arasında, İsrail'de, inşaat ve mühendislik altyapıları alanında isim yapmış olan Ashtrom, Merhav, Soleh Boneh ve Tahal gibi şirketleri bulunuyordu. GAP İdaresinin çeşitli projelerin gerçekleştirilmesi amacıyla almış olduğu 2,9 milyar ABD \$ tutarındaki yabancı kredilerin menşesine bakıldığında dokuz uluslararası kurum ve firmadan ikisinin İsrail firması (NAAN-NETAFIM ile Filtratin Firması) olduğu görülmektedir³³.

GAP İdaresi Başkanı Sadrettin Karahocagil'e göre, İsrail'den Türkiye'ye arazi alımı ya da üretim yapma hususunda ulaşılmış bir talep bulunmamaktadır. Hatta İsrail ile 2002 yılında imzalanmış olan sulama şebekeleri projeleri dahi durdurulmuştur. Bunun nedeni DSİ, DPT, Enerji, Hazine ve Dışişleri bakanlıklarının aldığı ortak karara göre tüm sulama projelerini artık sadece Türk şirketlerinin yapacak olmasıdır. Aksi takdirde bu projeler Türkiye'ye pahalıya mal olmaktadır. Yani bu durum İsrail'in yanında sulama projelerinde yer alan Hollanda, İspanya, ABD gibi ülkeleri de kapsamaktadır³⁴.

Türk kamuoyunda son dönemlerde Manavgat Çayı'ndan su temini ve GAP bölgesinde İsrail'e toprak kiralınması ve Yahudilerin bölgedeki yatırımları sürekli tartışılmaktadır. İsrail Türkiye'den GAP bölgesinde kibbutzlar³⁵ kurma talebinde bulunmuştur ki bunun

³⁰ Akdemir ve Erdoğ, a.g.e, s. 205-209.

³¹ http://www.tahal.com/projects_item.aspx?FolderID=96&docID=238&lang=en, 31.10.2010.

³² http://www.tahal.com/projects_item.aspx?FolderID=96&docID=1331&lang=en, 31.10.2010.

³³ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/isteturkiye/german/das206.htm>, 31.10.2010.

³⁴ Benmayor, Gila, İsrail GAP'ta yok, 08.06.2010, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/14958295.asp>, 31.10.2010.

³⁵ Kibbutz, İbrance'de yerel çiftlik anlamına gelmektedir. Bir bakıma İsraililerin Ortakmülkçülüğe dayanan üretim ve tüketim tarzını benimsedikleri dolayısı ile ortak bir yaşamı paylaştıkları yerleşim birimleridir. Kibbutz toplumu karşılıklı yardımlaşma, dayanışma, sosyal adalet anlayışından hareket eder. Kibbutzların sosyo-ekonomik sistemleri ise; ortakmülkçülük, üretimde eşitlik ve işbirliği, herkesin kabiliyetine göre ortak tüketim ve eğitime katkı yapma gibi temel ilkelere dayanmaktadır. 1920 yılında mevcut 12 Kibbutz'ta toplam 805 kişi yaşarken, 2000 yılında bu rakam 268 kibbutzta 117 bin 300'e ulaşmıştır. Elde edilen tüm gelir Kibbutz çalışanları tarafından eşit şekilde paylaşılır. Musevilerin dini günü Şabat (her Cumartesi) dışında haftanın 6 günü çalışılır (http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/kibbutz.html, 11.11.2010).

esasinda Kürt Yahudilerle ilgisi vardır. Tel Aviv'in GAP ile ilgili planları temelde Kuzey Irak ile bağlantılıdır. İsrail Hükümeti ülkesinde yaşayan Kürt Yahudiler aracılığı ile Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi Lideri Mesut Barzani ile iyi ilişkiler içindedir³⁶. GAP ve İsrail bağlamında gündemdeki konulardan biri de İsrail'in GAP bölgesinde toprak satın aldığı iddiaları ile ilgilidir. Akdemir'in bildirdiğine göre, İsrailliler 2003 yılında kabul edilen "Yabancıların Türkiye'de Mülk Edinme Yasası'na"³⁷ dayanarak özellikle Harran bölgesinde Türkiye'de yaşayan gayrimüslimlerin veya güvendikleri Müslüman Türk vatandaşlarının üzerine toprak satın almaktadır³⁸. Hatta Yahudiler GAP bölgesinde aldıkları toprakları Türkiye'nin PKK'ya karşı kullandığı Bucak Aşireti'nin korucuları üzerine yaptırmaktadır. İsrailliler sadece GAP bölgesinde değil Türkiye'nin diğer bölgelerinde de toprak satın almakta veya kiralamaktadır. Hatta İsrailliler yukarıdaki ifadelerin doğruluğunu teyit edercesine Sivas'ın Kangal ilçesinde güvendikleri bir Kürt kanalıyla büyük miktarda toprak kiralamışlardır³⁹.

Sonuç

Türk Hükümeti'nin uygulamaya koyduğu GAP Eylem Planı yerli ve yabancı girişimcilerin bölgeye olan ilgisini önemli ölçüde artırmıştır. GAP bölgesinde faaliyet gösteren Koç, Sabancı, Limak, Ekşioğulları, Turkcell, Avea ve Finansbank, Garanti ve Ziraat bankaları gibi Türk firmalarının haricinde Tablo 1'de gösterildiği gibi 2008 yılı itibarıyla 86 adet yabancı şirketin faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu durum GAP'ın yabancı ülkeler özellikle de İsrail açısından önemini ortaya koymaktadır.

GAP özellikle 1990'lardan sonra Tel Aviv için önem kazanmaya başlamıştır. Dolaşımı ile Türk-İsrail ilişkilerinde önemli bir rol oynama kapasitesine sahiptir. İsrail, Türkiye açısından GAP'ın finansmanı ve sahip olduğu gelişmiş tarım ve sulama teknolojileri gibi konular bakımından önemlidir. Bundan başka silah teknolojileri üzerine yapılan askeri işbirliği de Ankara açısından hayati öneme haiz bir konudur. İsrail açısından ise sahip olduğu su kaynakları ve tarım alanları bakımından GAP bölgesi büyük bir cazibeye sahiptir. Bu durum yukarıda İsrail firmalarının Güneydoğu Anadolu bölgesine göstermiş olduğu ilgiden de anlaşılmaktadır. Yani İsrailliler sadece su kaynaklarını kontrol altına almıyor bunun yanında GAP bölgesi ve Türkiye'nin diğer bölgelerinden de toprak satın almaktadırlar. Bu bağlamda aracı olarak Kürtlerin kullanılması da İsrail'in geleneksel politikasıyla da örtüşmektedir.

³⁶ Akdemir ve Erdoğan, a.g.e., s. 83-84.

³⁷ Bu kanun 19 Temmuz 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde AKP'li milletvekillerinin oyu ile kabul edilmiş ve 26 Temmuz 2005 günü yürürlüğe girmiştir. Buna göre, Yabancıların alabileceği taşınmaz mallar ile bağımsız ve sürekli nitelikte sınırlı ayni hakların toplam yüzölçümü, 2,5 hektarı geçemeyecektir. Bu yüzölçümü miktarını 30 hektara kadar artırmaya, Bakanlar Kurulu yetkili olacaktır. Yabancılar ile yabancı ticaret şirketleri dışındaki vakıf, dernek, kooperatif, cemiyet, topluluk ve cemaatlar, Türkiye'de taşınmaz mal alamayacak ve kendileri lehine sınırlı ayni hak tesis edilemeyeceklerdir (<http://www.tumgazeteler.com/?a=1250602>, 11.11.2010).

³⁸ Akdemir ve Erdoğan, a.g.e., s. 98.

³⁹ Yazarın Mihdat Bilgi ile 15 Eylül 2010 tarihinde Sivas'ta yaptığı mülakat.

Kaynakça

- Ak, Rahim, GAP'a Dokunan İhya Oluyor, Sabah 20.05.2008.
- Bayrak, Emrullah, GAP Paketi İşadamlarını Umutlandırdı, Zaman 27.05.2008.
- Akdemir, Atilla, Erdoğan, Ferai (2005), Gap ve İsrail Dost mu düşman mı?, Gizli saklı Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Baysal, Ercan, 2009 GAP İçin Atılım Yılı Olacak, Zaman 08.10.2008.
- Baysal, Ercan, 2,3 Milyar Liralık GAP Paketi Tam Gaz, Bakan Denetime Çıkıyor, Zaman 7.11.2008.
- Benmayer, Gila, İsrail GAP'ta Yok, 08.06.2010,
<http://www.Hurriyet.Com.Tr/Yazarlar/14958295.Asp>, 31.10.2010.
- Bozkurt, Turan, Koç GAP'ta Domates Yetiştirip Salçasını Japonya'ya Satacak, Zaman 26.05.2008.
- Çakır, Necip, Körfez Fonu 6 Milyar Dolarlık Yatırım İçin Türkiye'yi Seçti, Zaman 01.11.2008.
- Deveci, Can (2011), İsrail Kuzey Irak İlişkileri,
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=925:israil-kuzey-irak-likileri&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150, 23.01.2011.
- Dikbaş, Kadir, Gıda Krizine GAP'tan Bakınca, Zaman 29.04.2008.
- GAP Projesi Bitince 3,8 Milyon Kişiye İstihdam Sağlayacak, Sabah 27.04.2009.
- GAP için Desteği Biz Sağlarız, Sabah 03.10.2008.
- Gaytancıoğlu, Kaan (2010), Dünden Bugüne Türkiye Suriye İlişkileri, Türk Fahri (Der.), Türk Dış Politikasında Güncel Paradigmalar, Kriter Yayınları, İstanbul, ss.17-43.
<http://www.antisyonizm.com/israisiyonizm/s1.asp>, 31.10.2010.
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/isteturkiye/german/das206.htm>, 31.10.2010.
- <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir>, 02.12.2010.
- <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-tarihcesi>, 02.12.2010.
- <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-bilesenleri/gap-ve-uluslararasi-isbirligi>, 02.12.2010.
- <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-bilesenleri/gap-in-finansmani>, 01.12.2010.
- <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-bilesenleri/gap-ta-ulasilan-son-nokta>, 02.12.2010.
- <http://www.haberler.com/mayinli-arazi-israil-e-verilmeyecek-haberi/>, 23.01.2011.
- http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Society_&_Culture/kibbutz.html, 11.11.2010.
- <http://www.karege.com/haberler.htm>, (01.12.2010).
- <http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2004/10/20041005.htm>, 23.01.2011.
- http://www.tahal.com/projects_item.aspx?FolderID=96&docID=238&lang=en, 31.10.2010.
- http://www.tahal.com/projects_item.aspx?FolderID=96&docID=1331&lang=en, 31.10.2010.
- <http://www.tumgazeteler.com/?a=1250602>, 11.11.2010.
- Mercan, Muhammed Hüseyin (2010), Adalet Ve Kalkınma Partisi'nin İsrail-Filistin Politikası, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt:1 Sayı:1, s. 40-67,
<http://esbadergisi.com/>, (11.11.2010).
- Sınır Barajları Projesi sil baştan, Zaman 09.03.2010.
- Suudiler GAP'ta 20 Milyar Dolar Yatırımla 20 Bin Çiftlik Kuracak, Sabah 11.06.09.
- Tat, Harran'da 1 Milyon Ton Domates Üretim, 80 Milyon Dolar Yatırımla Salça Yapacak, Hürriyet 07.04.2008.

Türk, Fahri (2008), Wirtschaft als Ordnungsfaktor?- Die Türkischen Wirtschaftsbeziehungen mit dem Norderak, Internationale Politik und Gesellschaft 4, s. 33-40.

Türk, Fahri (2006), Die Turkish-israelische Beziehungen zwischen 1992 und 2006. Eine Fragile Beziehung”, Eurasisches Magazin, 07-06, s. 1-8.

Türk, Fahri (2007), Yahudi Devletinin Demografik Temelleri: Birinci Dünya Savaşı’na Kadar Osmanlı Devleti’nin Filistin Siyaseti, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, s. 69-104.

Türk, Fahri (2008), Die Paleastina Politik des Osmanischen Reiches Waehrend Des Ersten Weltkrieges, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Yıl VI, Sayı 12, s.109-117.

14,5 Milyar YTL’lik Paketin Ayrıntıları, Zaman 28.05.2008.

50 Milyar Dolarlık Dev GAP’ı Tekstil Üssü Seçti, Sabah 25.06.2008.

Mülakat

Yazarın Mihdat Bilgi ile 15 Eylül 2010 tarihinde Sivas’ta yaptığı mülakat.